

UCHWAŁA NR 1816/25
ZARZĄDU WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

z dnia 26 marca 2025 roku

w sprawie przyjęcia Założeń procesu aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

Na podstawie art. 11 ust. 1 i 2 oraz art. 41 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (t. j. Dz. U. z 2024 r., poz. 566 z późn. zm.) oraz Uchwały nr XI/155/25 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 16 stycznia 2025 r. w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, uchwala się, co następuje:

§ 1

Przyjmuje się Założenia procesu aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, zgodnie z Załącznikiem nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Marszałkowi Województwa Świętokrzyskiego.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

MARSZAŁEK
WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO
RENATA JANIK

(dokument podpisano elektronicznie)

ZALĄCZNIK NR 1 DO UCHWAŁY NR 1816/25
ZARZĄDU WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO
z dnia 26 marca 2025 roku

Zarząd Województwa Świętokrzyskiego

Założenia procesu aktualizacji
Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

Marzec 2025 r.

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE.....	3
2. PRZESŁANKI AKTUALIZACJI OBOWIĄZUJĄCEJ STRATEGII.....	4
3. UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE	5
4. UWARUNKOWANIA KRAJOWE I EUROPEJSKIE	6
5. DOTYCHCZASOWE TENDENCJE ROZWOJOWE W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM	8
6. KLUCZOWE WYZWANIA	11
7. ORGANIZACJA PROCESU AKTUALIZACJI SRWŚ 2030+	14
8. ŹRÓDŁA INFORMACJI DLA PROCESU AKTUALIZACJI SRWŚ 2030+.....	20

1. WPROWADZENIE

Strategia rozwoju województwa to kluczowy dokument samorządu, określający priorytetowe obszary, cele oraz kierunki polityki rozwoju regionu. Obowiązująca od 2021 roku Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (dalej SRWŚ 2030+ lub Strategia) jest czwartym tego typu dokumentem w dwudziestoletniej historii samorządu województwa świętokrzyskiego. Pierwsza strategia, przyjęta w 2000 roku, wyznaczała główne kierunki rozwoju regionu w nowych granicach administracyjnych. Druga została uchwalona przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego 26 października 2006 r., a trzecia 16 lipca 2013 r.

Obecnie obowiązująca *Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+*, przyjęta uchwałą nr XXX/406/21 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 29 marca 2021 roku, stanowi odzwierciedlenie koncepcji polityki rozwoju i celów strategicznych dla perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2021-2027. Dokument został opracowany na podstawie przepisów przejściowych, czyli zgodnie z zasadami obowiązującymi przed nowelizacją ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa i nie zawiera modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa.

Zgodnie z art. 31 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw, strategię rozwoju województwa tracą moc z dniem 31 grudnia 2026 r., jeżeli do tego dnia nie zostaną dostosowane do wymogów określonych w art. 11 ust. 1aa, 1c i 1ca ustawy o samorządzie województwa.

W związku z powyższym, Samorząd Województwa Świętokrzyskiego podjął działania mające na celu opracowanie nowego dokumentu, zawierającego model struktury funkcjonalno-przestrzennej i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie. W dniu 16 stycznia 2025 r. Sejmik Województwa Świętokrzyskiego przyjął Uchwałę nr XI/155/25 w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (SRWŚ 2030+).

Niniejszy dokument - *Założenia procesu aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+* jest efektem analiz prowadzonych w Departamencie Rozwoju Regionalnego oraz stanowi pierwszy etap w procesie aktualizacji SRWŚ 2030+. Jest dokumentem kierującym i określającym główne przesłanki oraz strukturę Strategii. Prezentuje podstawowe ramy formalne, elementy Strategii wynikające z wymogów prawnych, zasady opracowania oraz wstępny harmonogram.

2. PRZESŁANKI AKTUALIZACJI OBOWIĄZUJĄCEJ STRATEGII

Art. 11 ust. 1e ustawy o samorządzie województwa wprowadza możliwość zaktualizowania strategii rozwoju w każdym czasie, jeżeli wymaga tego sytuacja społeczno-gospodarcza lub przestrzenna województwa. Od czasu przyjęcia w 2021 roku *Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+* sytuacja w Polsce i na świecie uległa głębokim przemianom. Skutki pandemii Covid-19, inwazja Rosji na Ukrainę oraz kryzys klimatyczny postawiły przed Polską, a także regionem świętokrzyskim nowe wyzwania.

Do istotnych czynników wpływających na funkcjonowanie województw należą działania podejmowane na poziomie centralnym, wynikające z polityki regionalnej państwa. Nowelizacja ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z 13 listopada 2020 r. wprowadziła zmiany formalno-prawne dotyczące systemu zarządzania rozwojem. W ramach integracji planowania przestrzennego i społeczno-gospodarczego, do strategii wojewódzkiej wprowadzono model struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej. SRWŚ 2030+ przygotowana została w oparciu o przepisy przejściowe tj. według tzw. starych zasad, a samorząd województwa świętokrzyskiego do końca 2026 roku musi opracować strategię rozwoju województwa, uwzględniającą model struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie.

Potrzeba zmian i uzupełnień *Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+* wynika również z konieczności dostosowania jej do krajowych dokumentów strategicznych, nad którymi aktualnie trwają prace na szczeblu rządowym:

- Koncepcja Rozwoju Kraju 2050,
- Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju,
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego.

3. UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE

Podstawę prawną sporządzenia aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ stanowią krajowe akty prawne:

- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (uosw)¹,
- Ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006 r. (uozppr)².

Samorząd województwa, jako podmiot odpowiedzialny, określa strategię rozwoju województwa, uwzględniającą w szczególności cele wymienione w uosw (art. 11 ust. 1), tj.

- pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, a także pielęgnowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej,
- pobudzanie aktywności gospodarczej,
- podnoszenie poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki województwa,
- zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń,
- kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego.

Strategia rozwoju województwa jest spójna ze średniookresową strategią rozwoju kraju i krajową strategią rozwoju regionalnego (art. 11 ust. 1aa uosw) oraz zgodnie z art. 11 ust. 1 c uosw określa w szczególności:

- cele strategiczne w wymiarze społecznym, gospodarczym, przestrzennym i klimatyczno-środowiskowym;
- kierunki działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych;
- oczekiwane rezultaty planowanych działań, w tym w wymiarze przestrzennym, oraz wskaźniki ich osiągnięcia;
- model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa;
- ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie;
- obszary strategicznej interwencji, o których mowa w art. 12a ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, wraz z zakresem planowanych działań;

¹ Dz. U. z 2024 r., poz. 566 z późn. zm.

² Dz.U. z 2025 r., poz. 198.

- obszary strategicznej interwencji kluczowe dla województwa, jeżeli takie zidentyfikowano, wraz z zakresem planowanych działań;
- system realizacji strategii, w tym wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych; ramy finansowe i źródła finansowania.

Ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju zawiera zapis mówiący o tym, że projekt strategii rozwoju województwa podlega konsultacjom w szczególności z jednostkami samorządu terytorialnego z obszaru tego województwa i ich związkami, partnerami społecznymi i gospodarczymi, właściwym dyrektorem regionalnego zarządu gospodarki wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie oraz z Komisją Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego.

Dodatkowe wymogi formalno-prawne wprowadza ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2024, poz. 1112 z późn. zm.), z której wynika obowiązek przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko przy sporządzaniu strategii.

4. UWARUNKOWANIA KRAJOWE I EUROPEJSKIE

Uwarunkowania krajowe

Obecnie na poziomie krajowym trwają prace nad opracowaniem i aktualizacją strategicznych dokumentów rozwojowych. W latach 2023–2024 Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej przygotowywało „Koncepcję Rozwoju Kraju 2050” (KRK2050). Dokument ten przedstawia globalne i krajowe trendy rozwojowe, wizję Polski w 2050 roku oraz możliwe scenariusze długoterminowego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. Wyznacza także kluczowe uwarunkowania dla planowania działań rozwojowych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym w perspektywie kilkudziesięciu lat.

W odpowiedzi na wyzwania wskazane w KRK2050, opracowania zostanie Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju (ŚSRK). Dokument ten określi kluczowe uwarunkowania, cele oraz kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym na najbliższe 10–15 lat. W ŚSRK wskazane zostaną obszary strategicznej interwencji (OSI) – regiony wymagające skoordynowanych działań ze względu na specyficzne uwarunkowania społeczne, gospodarcze i przestrzenne. OSI określone w ŚSRK znajdą odzwierciedlenie w strategiach rozwoju województw oraz narzędziach ich realizacji. W ramach ŚSRK zostanie opracowany

model struktury funkcjonalno-przestrzennej Polski, przedstawiający główne elementy przestrzeni w ujęciu diagnostycznym i perspektywicznym. Obejmuje on m.in. sieć osadniczą, infrastrukturę techniczną i środowiskową oraz rozmieszczenie planowanych kluczowych inwestycji krajowych, a także wzajemne powiązania między tymi elementami. Model ten wyznaczy ramy przestrzenne dla opracowywania innych strategii i polityk zarówno na poziomie rządowym, jak i samorządowym. Cele i kierunki interwencji określone w ŚSRK zostaną uszczegółowione w pozostałych strategiach rozwoju, politykach publicznych oraz dokumentach wdrożeniowych. Przyjęcie strategii przez Radę Ministrów planowane jest na 2025 rok.

Opracowana zostanie także nowa Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego (KSRR), nad którą prace wystartują w 2025 roku. Dokument ten odnosi się do rozwoju polskich regionów i ma na celu zmniejszenie dysproporcji regionalnych, wspieranie zrównoważonego rozwoju w różnych częściach kraju, poprawę konkurencyjności regionów oraz integrację rozwoju regionalnego z polityką krajową.

Uwarunkowania europejskie

W dniu 1 grudnia 2024 r. rozpoczęła się nowa kadencja Komisji Europejskiej. Na okres 2024-2029 Komisja wyznaczyła siedem priorytetów w dziedzinach takich jak obronność i bezpieczeństwo, trwały dobrobyt, demokracja i sprawiedliwość społeczna, tj.

1. Nowy plan na rzecz trwałego dobrobytu w Europie i konkurencyjności Europy: Europa kontynentem wzrostu gospodarczego, przedsiębiorczości i innowacji dzięki działaniom na rzecz konkurencyjności, dobrobytu i sprawiedliwości;
2. Nowa epoka dla obrony i bezpieczeństwa w Europie: Jak sprostać stojącym przed Europą wyzwaniom w zakresie bezpieczeństwa i obrony, budować gotowość i ulepszać zarządzanie kryzysowe;
3. Wsparcie dla ludzi, silne społeczeństwo i europejski model społeczny: Sprawiedliwość i solidarność społeczna oraz równe szanse dla wszystkich;
4. Troska o jakość życia: bezpieczeństwo żywnościowe, woda i przyroda: Jak zwiększyć konkurencyjność i stabilność rolnictwa i systemu żywnościowego, chronić różnorodność biologiczną i przygotować się na zmiany klimatu;
5. Ochrona demokracji i wartości europejskich: Jak wzmocnić pozycję obywateli, by umożliwić im aktywny udział w życiu demokratycznym i kształtowaniu przyszłości Unii Europejskiej;

6. Globalny wymiar Europy: silna pozycja, silne partnerstwa: Nacisk na współpracę w szerszym sąsiedztwie w celu sprostania globalnym wyzwaniom i promowania pokoju, partnerstwa i stabilności gospodarczej;
7. Wspólna realizacja celów i przygotowanie się na przyszłość: Większy i nowocześniejszy budżet UE oraz ambitny program reform służący realizacji naszych celów.³

Na forum europejskim i krajowym trwa debata nt. przyszłości Polityki Spójności, która jest głównym narzędziem służącym zmniejszaniu dysproporcji rozwojowych pomiędzy regionami UE. Opracowane zostało „Stanowisko Rządu RP w sprawie roli spójności w UE i przyszłości polityki spójności po 2027 roku”, które zostało przyjęte w dniu 3 października 2024 r. przez Komitet ds. Europejskich Rady Ministrów. Stanowisko wskazuje kluczowe wyzwania związane ze spójnością, które powinny zostać uwzględnione w Polityce Spójności oraz innych politykach na poziomie UE, państw członkowskich i regionów. Zawiera także główne postulaty polskiego rządu dotyczące kształtu polityki spójności po 2027 roku, mające na celu skuteczne wspieranie spójności, konkurencyjności i odporności regionów UE.

W połowie 2025 roku ma zostać przedstawiony projekt Wieloletnich Ram Finansowych Unii Europejskiej na lata 2028- 2034, a w II połowie 2025 r. projekty rozporządzeń dotyczących Polityki Spójności.

5. DOTYCHCZASOWE TENDENCJE ROZWOJOWE W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM

Negatywne procesy demograficzne

Jednym z najbardziej istotnych społecznie obszarów problemowych w województwie świętokrzyskim jest sytuacja demograficzna. Niekorzystne trendy związane z ubytkiem liczby ludności oraz zjawiskiem starzenia się społeczeństwa nasilają się z każdym rokiem i zgodnie z przewidywaniami Głównego Urzędu Statystycznego uwidocznia się jeszcze bardziej w dłuższej perspektywie czasowej. Według prognozy ludności na lata 2023–2060 największy relatywny spadek liczby ludności wystąpi w województwie świętokrzyskim. W regionie do 2040 roku ubędzie 14% mieszkańców, a do roku 2060 liczba ludności województwa zmniejszy się o ponad 30%. Podobne przewidywania dotyczą udziału osób w wieku 65 lat i więcej w ogóle ludności w świętokrzyskim. Prawdopodobnie w 2060 roku w województwie będzie 36% osób w tym przedziale wiekowym.

³ https://commission.europa.eu/priorities-2024-2029_pl

Spadek liczby ludności oraz starzenie się społeczeństwa to problemy, które wpłyną na wiele aspektów życia społecznego i gospodarczego. Zmiany te mogą wpłynąć na rynek pracy, system opieki zdrowotnej, a także na kwestie związane z edukacją, infrastrukturą oraz świadczeniami socjalnymi. Zmniejszająca się liczba ludności będzie prowadzić do mniejszych zasobów pracy, co może utrudniać rozwój lokalnych przedsiębiorstw i inwestycji. Starzejące się społeczeństwo z kolei wymagać będzie zwiększenia nakładów na opiekę zdrowotną, a także na inne usługi związane z osobami starszymi, takie jak opieka długoterminowa, transport czy dostępność mieszkań przystosowanych do potrzeb seniorów.

Słaba produktywność i innowacyjność gospodarki województwa

Diagnoza innowacyjności gospodarki województwa świętokrzyskiego w kluczowych obszarach umożliwiających określenie pozycji regionu w stosunku do innych województw - takich jak działalność badawczo-rozwojowa, aktywność innowacyjna firm czy ochrona własności intelektualnej – uwidacznia niską pozycję województwa świętokrzyskiego. Pod względem nominalnej wartości nakładów wewnętrznych na B+R od wielu lat województwo zajmuje jedno z ostatnich miejsc. Przykładowo, w 2021 i 2022 roku województwo zajmowało przedostatnie miejsce, wyprzedzając jedynie województwo lubuskie, a 2017 roku – ostatnie. Nakłady na B+R w sektorze przedsiębiorstw w 2022 roku również były najniższe wśród województw. Podobna sytuacja występuje w regionie w zakresie liczby patentów. Liczba udzielonych przez UPRP patentów w 2023 roku wyniosła jedynie 31 (ostatnie miejsce wśród województw) przy 2208 patentach udzielonych w całym kraju. Udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogóle przedsiębiorstw w 2023 roku w świętokrzyskim z wartością 29,2% kształtował się poniżej średniej krajowej (32,2%). Wartości wyżej wymienionych wskaźników obrazują gospodarkę świętokrzyskiego jako przykład gospodarki tradycyjnej, pracochłonnej o niskiej produktywności, co przekłada się na niską atrakcyjność inwestycyjną regionu oraz ograniczone możliwości rozwoju. Taki charakter systemu gospodarczego powoduje ponadto jego niską odporność na kryzysy i dekoniunkturę globalną, co może mieć poważne implikacje w obliczu potencjalnych nagłych, nieprzewidzianych zmian warunków społeczno-gospodarczych w województwie.

Niekorzystna struktura podmiotów gospodarczych

W regionie jedynie około 0,6% firm stanowią przedsiębiorstwa średnie i duże (zatrudniające powyżej 50 osób), podczas gdy zdecydowaną większość struktury podmiotów tworzą mikroprzedsiębiorstwa. Tego typu firmy charakteryzują się najniższym potencjałem

rozwojowym i zatrudnieniowym. W 2023 roku podmioty zatrudniające do 9 osób stanowiły aż 96,5% wszystkich firm funkcjonujących w województwie. Bardzo niski udział dużych przedsiębiorstw, będących nośnikami innowacyjności oraz nowoczesnych technologii i posiadających największy dostęp do kapitału, ma negatywne konsekwencje dla możliwości rozwojowych gospodarki województwa świętokrzyskiego. Duże firmy są z reguły dużo bardziej innowacyjne niż małe i średnie, inwestują znacznie więcej w badania i rozwój, a także częściej współpracują z innymi przedsiębiorstwami oraz ośrodkami badawczymi w zakresie działalności innowacyjnej. Większość badań pokazuje, że to właśnie duże przedsiębiorstwa są motorami innowacyjności, a to od nich w największym stopniu zależą pozytywne przemiany gospodarcze, w tym postęp technologiczny w przemyśle.

Niewystarczająca infrastruktura, konkurencyjność i atrakcyjność regionu

Mimo zauważalnej dynamiki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, systematycznego rozwoju infrastruktury mieszkaniowej, drogowej i usługowej oraz spadku poziomu bezrobocia, region nadal jest postrzegany przez potencjalnych inwestorów, pracodawców i pracowników jako mało atrakcyjny. Świętokrzyskie wciąż charakteryzuje się niewystarczającym poziomem infrastruktury, szczególnie w kontekście dostępności komunikacyjnej. Położenie województwa poza planowaną siecią autostrad, wieloletnie zapóźnienia infrastrukturalne oraz niepełna sieć dróg ekspresowych wpływają na obniżenie konkurencyjności i atrakcyjności regionu. Przy stosunkowo dobrym skomunikowaniu wewnętrznym, wiele do życzenia pozostawia zewnętrzna dostępność komunikacyjna województwa. Od 2019 roku nie powstały w regionie nowe odcinki dróg ekspresowych, a ich łączna długość w 2023 wynosiła 105,5 km. Zdecydowanych działań wymaga także kwestia transportu publicznego, którego dotychczasowe funkcjonowanie nie przeciwdziała w wystarczającym stopniu wykluczeniu mieszkańców znacznej części regionu w dostępie do edukacji i rynku pracy. Niedostatecznie rozbudowana wydaje się także sieć dróg rowerowych w województwie. W 2023 roku gęstość dróg rowerowych w regionie wynosiła 4,29 km/100 km² (przedostatnie miejsce wśród województw), przy średniej dla Polski na poziomie 6,87/100 km².

Niekorzystna struktura zatrudnienia

W regionie obserwuje się bardzo wysoki (w porównaniu do średniej krajowej) udział osób pracujących w sekcji A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) w ogóle zatrudnionych, a jednocześnie stosunkowo niski udział zatrudnionych w sektorze usług. W sekcji A pracuje

około 30% wszystkich osób pracujących w regionie, co jest dwukrotnie wyższym wynikiem niż średnia krajowa. Sektor rolnictwa w regionie ma relatywnie niski wpływ na tworzenie produktu krajowego brutto, co wynika z niewystarczającego stopnia przetworzenia płodów rolnych oraz ich niskiej produktywności. Na niekorzystną sytuację w rolnictwie województwa wpływa m.in. niewystarczająca baza przetwórcza owoców i warzyw, starzenie się społeczeństwa, co prowadzi do spadku zasobów siły roboczej w rolnictwie, niestabilne trendy cenowe produktów rolnych na rynkach zbytu, a także niedostateczny poziom wzrostu i rozwoju gospodarstw rolnych, w tym zbyt mała dynamika zwiększania areału gospodarstw. W gospodarkach wysoko rozwiniętych charakterystyczny jest wysoki udział osób pracujących w szeroko rozumianym sektorze usług. W przypadku województwa świętokrzyskiego udział ten jest niższy niż średnia krajowa. Podobnie, niższy niż w większości regionów kraju, jest także udział osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie. Sytuację na rynku pracy kształtują również procesy demograficzne, w tym odpływ mieszkańców województwa świętokrzyskiego do innych regionów, co prowadzi do spadku liczby ludności w wieku aktywności zawodowej.

6. KLUCZOWE WYZWANIA

Spowolnienie niekorzystnych skutków zmian demograficznych

Niekorzystny trend demograficzny w regionie, objawiający się spadkiem liczby ludności oraz równoczesnym starzeniem się społeczeństwa, prowadzić będzie do zmniejszenia zasobów pracy, co może negatywnie wpłynąć na gospodarkę regionu. Wzrośnie także obciążenie służby zdrowia oraz systemu emerytalnego. Proces starzenia się społeczeństwa wiąże się z koniecznością zapewnienia odpowiednich usług opiekuńczych i aktywizujących dla ludności w wieku poprodukcyjnym. Zmieniająca się struktura wiekowa ludności regionu wymaga dostosowania infrastruktury usług społecznych, niezbędnej do opieki nad osobami niesamodzielnymi. Wymagać to będzie szczególnego wsparcia systemu pomocy społecznej, a także dopasowania polityki społecznej do zmieniających się potrzeb mieszkańców województwa. Spowolnienie niekorzystnych trendów wymagać będzie szczególnych działań kompensacyjnych i naprawczych ze strony decydentów regionalnej przestrzeni społecznej. To ogrom wyzwań, jakie rzeczywistość stawia przed władzami i organizacjami samorządowymi na wszystkich szczeblach administracji. Osiągnięcie efektywnej regionalnej polityki społecznej uzależnione będzie od skuteczności wdrażania trafnie określonych celów strategicznych i operacyjnych.

Kreowanie pozytywnych zmian gospodarczych

Jednym z najważniejszych wyzwań stojących przed województwem będzie stymulowanie takich zmian gospodarczych, które w efekcie przełożą się na wzrost produktywności przedsiębiorstw, wydajności pracy, zwiększenie poziomu automatyzacji procesów produkcyjnych oraz innowacyjności całego sektora przemysłowego. Istotną kwestią z punktu widzenia rozwoju gospodarczego regionu będzie także wykorzystanie potencjału regionalnych gospodarstw rolnych, co umożliwi restrukturyzacja gospodarstw oraz zwiększenie wydajności produkcji rolnej np. poprzez zwiększenie udziału w produkcji rolniczej działów produkcji specjalnej czy żywności ekologicznej. Dla kreowania pozytywnych zmian w gospodarce kluczowe znaczenie będzie miał rozwój instrumentów ukierunkowanych na wsparcie inwestycji w obszarach regionalnych inteligentnych specjalizacji, wykorzystanie potencjału Świętokrzyskiego Kampusu Laboratoryjnego Głównego Urzędu Miar. W dalszym ciągu konieczne będą działania dotyczące wzmocnienia zachęt inwestycyjnych w postaci przygotowanych, wyposażonych w niezbędną infrastrukturę stref inwestycyjnych. Dużą szansą dla regionu może być wykorzystanie terenów w Obicach i stworzenie tam obszaru przemysłowego, jak również innych terenów inwestycyjnych zlokalizowanych w regionie świętokrzyskim. Szczególnie istotne dla rozwoju innowacji będzie przyciągnięcie do województwa dużych podmiotów gospodarczych o wysokim potencjale innowacyjnym. Budowa konkurencyjnej gospodarki regionalnej opartej na wiedzy wymagać będzie dalszego wsparcia świętokrzyskich uczelni w rozwoju innowacyjnych dziedzin i dyscyplin naukowych, a także wzmocnienia współpracy ośrodków naukowych z firmami sektora przemysłowego.

Przeciwdziałanie zjawisku luki depopulacyjnej na regionalnym rynku pracy

Obserwowane zmiany depopulacyjne wpływają na zmniejszanie się liczby osób w wieku produkcyjnym w województwie. W związku z kurczącym się zasobem pracy pracodawcy mają trudności w pozyskiwaniu pracowników z odpowiednimi kwalifikacjami, co ogranicza potencjał rozwojowy poszczególnych podmiotów gospodarczych. Na regionalnym rynku pracy wciąż identyfikuje się obszary wymagające podjęcia działań ze strony instytucji publicznych. Bardzo ważną rolę w kształtowaniu rynku pracy odgrywa edukacja, w tym przede wszystkim kształcenie zawodowe, które bezpośrednio rzutuje na przygotowanie młodych osób do podjęcia pracy. Obecnie często pracodawcy wskazują na niedostosowanie oferty edukacyjnej do zmieniających się warunków i potrzeb rynku pracy. Istotna będzie w tym zakresie współpraca placówek edukacyjnych z pracodawcami oraz ciągły proces monitorowania zapotrzebowania na nowe zawody. Podnoszenie poziomu kompetencji i kwalifikacji obecnych i przyszłych

pracowników podyktowane jest zmianami związanymi z postępem technologicznym. Z uwagi na zawrotne tempo zmian społeczno-gospodarczych, kompetencje pracowników (zwłaszcza miękkie) stają się coraz bardziej istotnym zasobem przedsiębiorstw. Kluczowe dla zmniejszenia deficytu kadrowego będzie wydłużenie okresu aktywności zawodowej osób w wieku emerytalnym, zwiększenie uczestnictwa mieszkańców w formach uczenia się przez całe życie, dopasowanie systemów kształcenia i szkoleń do wymagań rynkowych w regionie oraz zapewnienie atrakcyjnych ofert pracy przyciągających absolwentów szkół i uczelni. Starzenie się społeczeństwa zmienia strukturę pracujących wpływając na wzrost średniej wieku pracowników. Taka sytuacja zwiększa liczbę wyzwań stojących przed pracodawcami, m.in. wymusza dostosowanie narzędzi i systemu organizacji pracy do możliwości starszych pracowników oraz może wiązać się ze zwiększoną absencją chorobową.

Poprawa jakości życia mieszkańców

Najtrudniejszym i najbardziej złożonym wyzwaniem dla władz samorządowych będzie poprawa poziomu jakości życia mieszkańców regionu. Zależy ona bowiem od sukcesu realizacji wszystkich wcześniej wymienionych założeń, jak osiągnięcia odpowiedniego poziomu wzrostu gospodarczego, jakości infrastruktury i usług publicznych czy poprawy warunków na rynku pracy. Ponadto, bez względu na to, jak będziemy definiować jakość życia, zawsze będzie to zjawisko odczuwalne w kategoriach tak obiektywnych, jak i subiektywnych. Oceny dokonują bowiem indywidualnie mieszkańcy województwa. Podstawowym warunkiem wzrostu poziomu jakości życia jest zaspokojenie potrzeb zbiorowych mieszkańców, w tym w szczególności utrzymanie istniejących i tworzenie nowych elementów infrastruktury społecznej i technicznej, zapewnienie wysokiej jakości usług opiekuńczych i ochrony zdrowia. Oprócz podstawowych warunków bytowych dla oceny jakości życia, istotne znaczenie ma zaspokojenie potrzeb opartych na indywidualnych preferencjach mieszkańców. Dla jednych bardziej istotna będzie atrakcyjna oferta kulturalna, dla innych możliwość uprawiania sportu lub rekreacji czy jakość środowiska naturalnego w miejscu zamieszkania. Wypadkową tych wszystkich czynników możemy potraktować jako miarę jakości życia. Działania decydentów nie powinny ograniczać się jedynie do zaspokajania fundamentalnych potrzeb członków wspólnoty samorządowej. Równie ważne są działania w celu budowania dobrego klimatu dla mieszkania na danym terenie. Należy także zwrócić uwagę na fakt, że w dużej mierze jakość życia jest zdeterminowana przez czynniki od samorządu niezależne.

7. ORGANIZACJA PROCESU AKTUALIZACJI SRWŚ 2030+

Zakres aktualizacji i główne etapy prac

Podczas procesu aktualizacji wykorzystany zostanie dorobek obowiązującej *Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+*. Zaplanowane zostały następujące działania:

1. Prace przygotowawcze

- przyjęcie przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego uchwały w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+,
- opracowanie i przyjęcie przez Zarząd Województwa Świętokrzyskiego założeń aktualizacji Strategii,
- przyjęcie przez Zarząd Województwa Świętokrzyskiego uchwały w sprawie określenia podmiotów zaangażowanych w proces aktualizacji Strategii,
- wybór eksperta zewnętrznego odpowiedzialnego za merytoryczny nadzór nad aktualizacją Strategii.

2. Aktualizacja diagnozy społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego, w tym:

- analiza i weryfikacja nowych zjawisk i trendów,
- aktualizacja analizy SWOT.

3. Opracowanie projektu zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, w tym:

- weryfikacja spójności SRWŚ 2030+ z krajowymi i unijnymi dokumentami strategicznymi,
- analiza i weryfikacja celów strategicznych, celów operacyjnych, kierunków działań oraz przedsięwzięć strategicznych kluczowych dla realizacji celów SRWŚ 2030+,
- uzupełnienie dokumentu o model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej,
- przegląd obszarów strategicznej interwencji województwa świętokrzyskiego,
- przegląd systemu realizacji i monitorowania SRWŚ 2030+.

4. Konsultacje i uzgodnienia, w tym:

- przeprowadzenie procesu konsultacji społecznych,
- przeprowadzenie ewaluacji ex-ante projektu aktualizowanej SRWŚ 2030+.

- przeprowadzenie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko projektu aktualizowanej SRWŚ 2030,
- uzgodnienia z Państwowym Gospodarstwem Wodnym Wody Polskie,
- uzyskanie opinii ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego oraz Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego.

Zasady aktualizacji strategii SRWŚ 2030+

Prace związane z aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ będą prowadzone zgodnie z następującymi zasadami:

1. **Zasada spójności**, oznaczająca obowiązek zapewnienia spójności wszystkich dokumentów strategicznych na poziomie województwa oraz zgodność z obowiązującymi strategiami krajowymi, a także dokumentami programowymi UE;
2. **Zasada subsydiarności**, która jest jedną z kluczowych zasad polityki rozwoju, zakładającą, że planowanie i realizacja interwencji publicznej prowadzone jest na odpowiednim – możliwie najniższym - poziomie zarządzania, gwarantującym jej najwyższą efektywność;
3. **Zasada koncentracji**, oznaczająca skupienie ograniczonych środków finansowych i zasobów organizacyjnych na interwencję w działania strategiczne w wybranych dziedzinach decydujących o konkurencyjności województwa, jak również na wyodrębnionych obszarach geograficznych – biegunach wzrostu oraz obszarach problemowych;
4. **Zasada partnerstwa**, rozumiana jako współdziałanie, współdecydowanie oraz współodpowiedzialność różnorodnych środowisk i instytucji zaangażowanych w proces rozwoju regionalnego, traktowanych jako partnerów w procesie formułowania celów rozwojowych, mechanizmów ich wdrażania i monitorowania efektów;
5. **Zasada wieloszczeblowego zarządzania** uwzględniająca integrującą i koordynacyjną rolę samorządu województwa na poziomie regionalnym oraz znacznie większe włączenie władz samorządowych szczebla lokalnego w programowanie i działania rozwojowe;
6. **Zasada zrównoważonego rozwoju** rozumiana jako konieczność oceny potencjalnych skutków dla środowiska zakładanych celów rozwojowych oraz ich integrowania z wymogami ochrony środowiska.
7. **Zasada uwzględnienia wymiaru terytorialnego**, zakładająca harmonijny rozwój całego województwa, uwzględniająca specyficzne potencjały i bariery rozwojowe poszczególnych obszarów.

Podmioty zaangażowane w proces aktualizacji strategii

W pracach nad aktualizacją SRWŚ 2030+ uczestniczyć będą:

1. **Sejmik Województwa Świętokrzyskiego**, który odpowiedzialny jest za określenie zasad, trybu i harmonogramu aktualizowanej Strategii, formułowanie uwag i opinii oraz podjęcie uchwały w sprawie przyjęcia Strategii;
2. **Zarząd Województwa Świętokrzyskiego**, który podejmuje działania w zakresie opracowania projektu aktualizowanej Strategii, jego zaopiniowania przez właściwe podmioty, przeprowadzenia konsultacji, jak również odpowiada za wdrażanie zapisów oraz monitorowanie realizacji przyjętej Strategii;
3. **Rada ds. Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego**, która stanowi forum doradcze i opiniotwórcze dla Zarządu Województwa Świętokrzyskiego w sprawach dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Rada będzie prowadziła dyskusję na temat aktualizacji celów i kierunków realizacji polityki regionalnej województwa oraz opiniowała zapisy projektu aktualizowanej Strategii.
4. **Zespół zadaniowy ds. realizacji SRWŚ 2030+**, w którego skład wchodzi przedstawiciele departamentów merytorycznych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego oraz samorządowych jednostek organizacyjnych. Zadaniem Zespołu będzie m.in. zapewnienie niezbędnych danych i informacji na potrzeby aktualizacji strategii rozwoju województwa.
5. **Grupy robocze ds. opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+** będą odpowiedzialne za wypracowanie we współpracy z ekspertem zewnętrznym propozycji aktualizacji zapisów Strategii w zakresie wybranego obszaru tematycznego, a także współpracę przy opracowaniu modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej.
6. **Departament Rozwoju Regionalnego** – będzie koordynował całość prac nad aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego, zapewniał obsługę formalno-prawną procesu aktualizacji, współpracował z ekspertem zewnętrznym oraz pełnił funkcję punktu kontaktowego dla podmiotów zaangażowanych w proces.
7. **Świętokrzyskie Biuro Rozwoju Regionalnego - Zespół Planowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego** – będzie odpowiedzialny za koordynację przygotowania modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz ustaleń i rekomendacji

w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie świętokrzyskim.

Harmonogram prac nad aktualizacją SRWŚ 2030+⁴

L.p.	Zadanie	Termin realizacji
1.	Podjęcie Uchwały Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu aktualizacji SRWŚ 2030+	I kw. 2025 r.
2.	Opracowanie i przyjęcie założeń procesu aktualizacji SRWŚ 2030+	I kw. 2025 r.
3.	Podjęcie uchwały Zarządu Województwa Świętokrzyskiego w sprawie określenia podmiotów zaangażowanych w proces aktualizacji SRWŚ 2030+	I kw. 2025 r.
4.	Wybór eksperta zewnętrznego	I kw. 2025 r.
5.	Opracowanie diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej województwa świętokrzyskiego	II kw. 2025 r.
6.	Opracowanie modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa oraz ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej	III/IV kw. 2025 r.
7.	Przygotowanie i przyjęcie raportu ewaluacyjnego z realizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+	III/IV kw. 2025 r.
8.	Przygotowanie i przyjęcie wstępnego projektu SRWŚ 2030+ przez Zarząd Województwa Świętokrzyskiego	IV kw. 2025 r. – I kw. 2026 r.
9.	Przeprowadzenie konsultacji społecznych projektu SRWŚ 2030+	I kw. 2026 r.
10.	Przeprowadzenie ewaluacji ex-ante projektu aktualizowanej SRWŚ 2030+	I kw. 2026 r.
11.	Przygotowanie i przyjęcie projektu SRWŚ 2030+ uwzględniającego wyniki przeprowadzonych konsultacji społecznych	II kw. 2026 r.
12.	Przeprowadzenie oceny oddziaływania na środowisko SRWŚ 2030+	II/III kw. 2026 r.
13.	Przedłożenie ministrowi właściwemu do spraw rozwoju regionalnego projektu SRWŚ 2030+ w celu wydania opinii dotyczącej spójności ze średniookresową strategią rozwoju kraju i krajową strategią rozwoju regionalnego	II/III kw. 2026 r.
14.	Dokonanie uzgodnienia projektu SRWŚ 2030+ z Państwowym Gospodarstwem Wodnym Wody Polskie	II/III kw. 2026 r.

⁴ Harmonogram ma charakter indykatorywny i może ulec zmianie z uwagi na trwające prace w zakresie przygotowania Koncepcji Rozwoju Kraju 2050 i innych krajowych dokumentów strategicznych. Przesunięcie terminu realizacji zadań określonych w harmonogramie w granicach 3 miesięcy nie powoduje konieczności modyfikacji harmonogramu.

L.p.	Zadanie	Termin realizacji
15.	Uzyskanie opinii Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego ws. projektu SRWŚ 2030+	II/III kw. 2026 r.
16.	Podjęcie uchwały Zarządu Województwa Świętokrzyskiego w sprawie przyjęcia projektu SRWŚ 2030+ i skierowania go pod obrady Sejmiku	III kw. 2026 r.
17.	Podjęcie przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego uchwały w sprawie przyjęcia zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+	III/IV kw. 2026 r.
18.	Działania informacyjne nt. aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, w tym organizacja warsztatów, konferencji regionalnych i debat z udziałem środowisk regionalnych, zaangażowanych w politykę rozwoju województwa oraz mieszkańców regionu	I kw. 2025 r. – IV kw. 2026 r.

Ocena ex-ante

Obowiązek przeprowadzenia ewaluacji ex-ante Strategii Rozwoju Województwa świętokrzyskiego 2030+ wynika z ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Głównym celem badania będzie kompleksowa ocena projektu Strategii pod kątem jego spójności logicznej, trafności zaplanowanych działań oraz powiązań ze strategicznymi dokumentami na poziomie krajowym i wspólnotowym. Ocena pozwoli na wypracowanie wniosków i rekomendacji dotyczących pożądanych zmian projektu dokumentu, które przyczynią się do podniesienia jakości metodologicznej, merytorycznej i formalnej dokumentu.

Ocena oddziaływania na środowisko

Projekt SRWŚ 2030+ zostanie poddany strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko, zgodnie z ustawą z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.

Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko to postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko skutków realizacji polityki, strategii, planu lub programu, które obejmuje:

- uzgodnienie zakresu i stopnia szczegółowości informacji zawartych w prognozie oddziaływania na środowisko;

- sporządzenie prognozy oddziaływania na środowisko;
- uzyskanie wymaganych ustawą opinii;
- zapewnienie możliwości udziału społeczeństwa w postępowaniu.

Celem prognozy oddziaływania na środowisko jest ocena potencjalnych skutków realizacji projektowanego dokumentu lub przedsięwzięcia na środowisko. Prognoza ma na celu identyfikację istniejących problemów ochrony środowiska, przewidywanie zmian w stanie środowiska, wskazanie możliwych negatywnych oddziaływań oraz zaproponowanie rozwiązań zapobiegających, ograniczających lub kompensujących te oddziaływania. Dodatkowo, prognoza uwzględnia cele ochrony środowiska na różnych poziomach (międzynarodowym, wspólnotowym, krajowym) i pomaga w wyborze rozwiązań alternatywnych w kontekście minimalizacji negatywnego wpływu na środowisko.

Przeprowadzenie oceny oddziaływania na środowisko planowane jest w III kwartale 2026 roku.

Konsultacje społeczne

Konsultacje społeczne przeprowadzone będą na podstawie ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa oraz ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Projekt SRWŚ 2030+ będzie konsultowany z jednostkami samorządu terytorialnego z obszaru tego województwa i ich związkami, partnerami społecznymi i gospodarczymi, właściwym dyrektorem regionalnego zarządu gospodarki wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie oraz z Komisją Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego.

Konsultacje rozpoczną się ogłoszeniem przez Zarząd Województwa Świętokrzyskiego informacji w prasie oraz na stronie internetowej www.swietokrzyskie.pro. Informacja będzie zawierać zaproszenie do uczestnictwa, miejsce i tematy spotkań, konferencji oraz adres strony internetowej, na której zamieszczony będzie projekt dokumentu.

W ramach konsultacji przewidziane są spotkania terenowe, które umożliwią bezpośrednie zaprezentowanie głównych założeń projektu Strategii oraz stworzą przestrzeń do rzeczowej debaty. Konsultacje obejmą dyskusje w Komisjach Sejmiku Województwa oraz spotkania z przedstawicielami samorządu, nauki, biznesu, instytucji społeczno-gospodarczych i organizacji pozarządowych. Specjalne działania zostaną podjęte, aby zaangażować młodych ludzi w proces rozwoju regionu.

Konsultacje będą również prowadzone online za pomocą formularza i poczty elektronicznej. Narzędziami konsultacji będą dedykowana podstrona na www.swietokrzyskie.pro oraz adres e-mail strategia2030@sejmik.kielce.pl.

Na koniec opracowane zostanie sprawozdanie z przebiegu konsultacji, które zawierać będzie odpowiedzi na uwagi zgłoszone w trakcie konsultacji, a także uzasadnienie. Sprawozdanie zostanie opublikowane na stronie internetowej www.swietokrzyskie.pro.

Działania promocyjne i informacyjne

Celem działań informacyjno-promocyjnych będzie zwiększenie wiedzy partnerów społeczno-gospodarczych oraz podniesienie świadomości mieszkańców województwa na temat roli, jaką Strategia odgrywa w procesie rozwoju gospodarczego i społecznego regionu. Informacje o przebiegu prac nad opracowaniem Strategii będą dostępne na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego (www.swietokrzyskie.pro, zakładka „Strategia rozwoju województwa”). W celu wzbudzenia zainteresowania i zaangażowania mieszkańców oraz instytucji życia publicznego w proces przygotowania SRWŚ 2030+, planowane jest regularne publikowanie informacji w regionalnych mediach.

8. ŹRÓDŁA INFORMACJI DLA PROCESU AKTUALIZACJI SRWŚ 2030+

Dokumenty

- Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+,
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego,
- Regionalna Strategia Innowacji Województwa Świętokrzyskiego 2030+,
- Strategia Rozwoju Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego,
- Regionalny Plan Transportowy Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021-2030,
- Audyt krajobrazowy województwa świętokrzyskiego - projekt
- Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027,
- Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021-2027,
- Raport o stanie województwa Świętokrzyskiego 2024 roku oraz raporty z lat wcześniejszych,
- Strategie rozwoju województw sąsiednich,
- Krajowa Koncepcja Rozwoju 2050,
- Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju – projekt,
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 – projekt,

Inne źródła danych

- Bank Danych Lokalnych GUS,
- System monitorowania rozwoju STRATEG,
- Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BEAL),
- Europejski Urząd Statystyczny – Eurostat,
- System Monitorowania Usług Publicznych (SMUP).